

Norka europejska – ocalmy ją razem!

Szczecin 2022

Autor:

dr inż. Jakub Skorupski

Projekt, skład i druk:

XPRESS Sp. z o.o.

Zdjęcie na okładce:

Photogenica

Wydawca:

Stowarzyszenie Federacja Zielonych „GAJA”
ul. 5 Lipca 45, 70-374 Szczecin, www.gajonet.pl

ISBN 978-83-965752-0-3

Publikacja przygotowana i wydana w ramach projektu *Centrum Norki Europejskiej – modelowy system działań w zakresie ochrony przyrody w dobie pandemii COVID-19* dofinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz budżetu państwa (Fundusz Małych Projektów w ramach Programu Współpracy Interreg V A Meklemburgia-Pomorze Przednie/Brandenburgia/Polska w Euroregionie Pomerania) i realizowanego przez Federację Zielonych „GAJA”, w partnerstwie z Rewilding Oder Delta e.V. i przy wsparciu Polskiego Towarzystwa Genetyki Konserwatorskiej LUTREOLA.

Polskie Towarzystwo
Genetyki Konserwatorskiej LUTREOLA

Odpowiedzialność za treść publikacji leży wyłącznie po stronie stowarzyszenia Federacja Zielonych „GAJA” i nie może być w żadnym przypadku traktowana jako odzwierciedlenie stanowiska Unii Europejskiej.

Publikacja bezpłatna. Kopiowanie dozwolone pod warunkiem wskazania źródła.

© Federacja Zielonych „GAJA”

W tytule artykułu, który w 1993 r. ukazał się na łamach „łowca Polskiego”, Andrzej Ruprecht (1935-2010) zawarł bardzo ważne i nieoczywiste pytanie – Czy norka europejska, *Mustela lutreola* (L. 1761), powróci na listę ssaków Polski? Ważkość tego pytania polega, z jednej strony, na alarmująco złej sytuacji norki europejskiej, a z drugiej, na przyczynach, dla których gatunek ten w niej się znajduje. O ile zdiagnozowanie stanu zachowania populacji norki europejskiej jest stosunkowo proste, to już analiza zjawisk i procesów, które doprowadziły do takiej sytuacji, jest znacznie bardziej skomplikowana. Wynika to zarówno z dostępności danych, jak również zainteresowania, jakim ten niewielki, europejski ssak drapieżny z rodziny łasicowatych cieszy się wśród naukowców i, co za tym idzie, ogółu społeczeństwa.

Sytuację tę dobrze ilustruje aktualizacja *Czerwonej księgi gatunków zagrożonych* Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody (IUCN) w 2016 r., kiedy to szerokim echem odbiła się informacja o poprawiającym się stanie populacji pandy wielkiej, wyrażonym zmianą kategorii jej zagrożenia wymarciem z „zagrożony” (EN) na „narażony” (VU). Kilka lat wcześniej, jedynie wąskie grono specjalistów i entuzjastów śledziło informacje o zmianie statusu norki europejskiej, uznawanej dotąd za gatunek zagrożony, która wpisana została wówczas na listę gatunków krytycznie zagrożonych wyginięciem (CR).

„Norka europejska wymieniona jest w Konwencji Berneńskiej, Załączniku II i IV (gatunek priorytetowy) do Dyrektywy siedliskowej, Polskiej czerwonej księdze zwierząt (gatunek zanikły w Polsce), Czerwonej liście zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce (gatunek wymarły i zanikły w granicach Polski) oraz Karpackiej liście gatunków zagrożonych (gatunek krytycznie zagrożony wyginięciem)”

Alarmująco groźnej sytuacji norki europejskiej świadczy fakt, iż została ona wymieniona w Załączniku II do *Konwencji o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, sporządzonej w Bernie dnia 19 września 1979 r.* (tzw. Konwencji

Berneńska), Załączniku II i IV (gatunek priorytetowy) do *Dyrektywy Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory* (tzw. Dyrektywa siedliskowa), *Polskiej czerwonej księdze zwierząt* (gatunek zanikły lub prawdopodobnie zanikły w Polsce, EXP), *Czerwonej liście zwierząt ginących*

i zagrożonych w Polsce (gatunek wymarły i zanikły w granicach Polski, EX) oraz *Karpackiej liście gatunków zagrożonych* (gatunek krytycznie zagrożony wyginięciem, CR).

Pomimo takiego stanu rzeczy liczba badań nad norką europejską, odzwierciedlona liczbą poświęconych jej publikacji naukowych, jest relatywnie bardzo niewielka. Wystarczy wspomnieć, że repozytorium

cyfrowe amerykańskiego Narodowego Centrum Informacji Biotechnologicznej (NCBI) zawiera rekordy

jedynie niespełna 60 artykułów naukowych poświęconych różnym aspektom biologii gatunku. Dla porównania, wspomniana baza wylicza aż ponad 2000 artykułów związanych z pandą wielką. Tak nieduże zainteresowanie badawcze przekłada się

częściowo na znikome zainteresowanie sytuacją norki europejskiej opinii publicznej. To właśnie brak tego zainteresowania i brak wiedzy na temat gatunku wśród ogółu społeczeństwa uznać należy za najgroźniejszą determinantę niedostatku podejmowanych wobec norki europejskiej działań konserwatorskich, skutkujących postępującym spadkiem liczebności jej globalnej populacji.

Polska populacja norki europejskiej już nie istnieje. Kilka osobników tego gatunku utrzymywanych jest w Ogrodzie Zoologicznym w Poznaniu, uczestniczącym w Europejskim Programie Ochrony Zwierząt (EEP) dla norki europejskiej. Pula genowa opisywanego gatunku w Polsce zachowała się również w postaci zbiorów muzeów przyrodniczych i ośrodków akademickich (również zagranicznych), które wymagają pilnego skatalogowania.

A close-up photograph of a beaver's paw and tail resting on a log. The tail is thick and covered in dark, coarse fur. The paw is visible, showing its claws and the texture of its fur. The log is weathered and has some moss or lichen growing on it. The background is blurred, showing more of the log and some greenery.

„Polska populacja norki europejskiej już nie istnieje. Kilka osobników tego gatunku utrzymywanych jest w Ogrodzie Zoologicznym w Poznaniu, uczestniczącym w Europejskim Programie Ochrony Zwierząt (EEP)”

„Postępujący proces wymierania norki europejskiej
obliguje do podjęcia natychmiastowych
i kompleksowych działań ochronnych”

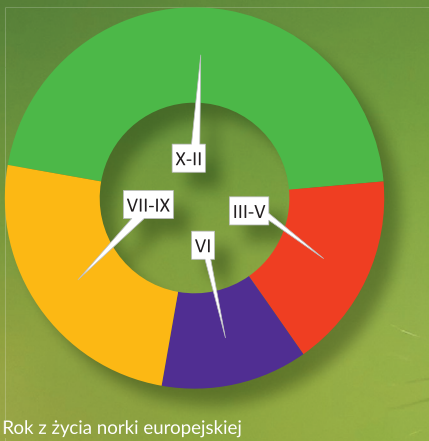
Obecnie norka europejska podlega w Polsce ścisłej ochronie prawnej, jako gatunek wymagający ochrony czynnej, nie są jednak prowadzone niemal żadne działania w kierunku zachowania puli genowej tego gatunku i jego ewentualnego przywrócenia w przyszłości. Wyjątkiem są prace nad opracowaniem krajowego programu ochrony norki europejskiej, zainicjowane w 2008 r. przez stowarzyszenie Federacja Zielonych „GAJA” i kontynuowane obecnie przez Polskie Towarzystwo Genetyki Konserwatorskiej LUTREOLA we współpracy z Instytutem Nauk o Morzu i Środowisku Uniwersytetu Szczecińskiego.

Postępujący proces wymierania norki europejskiej, alarmująco niski stan wiedzy, a przez to brak zainteresowania jej ochroną wśród społeczeństwa, a także problematyczna kwestia identyfikacji przyczyn jej alarmującego statusu obliguje do podjęcia natychmiastowych i kompleksowych działań ochronnych. Do ich podjęcia zaproszony czuć się może każdy, kto poczuwa się do odpowiedzialności za spuściznę przyrodniczą Polski, Europy i świata. Spuścizny, za którą wszyscy są odpowiedzialni i której nikt nie posiada na własność.

Norka europejska
 – widoczna charakterystyczna
 biała plamka na górnej
 i dolnej wardze oraz podbródku

- samotny tryb życia
- sezon godowy
- ciąża
- odchów młodych

Rok z życia norki europejskiej
 (w ramkach wskazano miesiące
 roku kalendarzowego)

Zasięg występowania norki europejskiej:
 historyczny (kolor czerwony)
 i obecny (pewny – kolor jasnozielony,
 niepotwierdzony – pole zakreskowane)

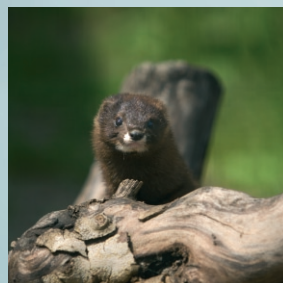
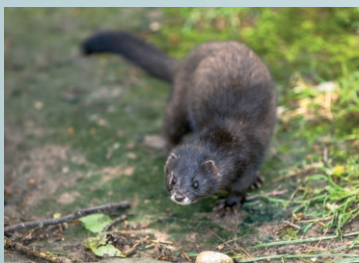
Norka europejska – najważniejsze fakty:

- ssak drapieżny z rodziny łasicowatych (*Mustelidae*)
- drapieżnik średniej wielkości, o wysmukłym i opływowym ciele długości od 25 do 45 cm i masie ciała od 0,4 do 1,3 kg
- gatunek ziemno-wodny, zawsze związany z siedliskami wodnymi (cieki i zbiorniki wodne o gęsto porośniętych brzegach)
- dobrze pływa i nurkuje – palce spięte niekompletną błoną pławną
- futro barwy brązowo-brunatnej z charakterystyczną białą plamką na górnej wardze oraz podbródka (ważna cecha diagnostyczna, odróżniająca norkę europejską od bardzo do niej podobnego wizona amerykańskiego)
- poluje na ryby, raki, gryzone, żaby i owady
- prowadzi zmierzchowy i nocny tryb życia
- areal osobniczy obejmuje do 20 ha (do 11 km wzdłuż cieków wodnych)
- jako kryjówki wykorzystuje nory w brzegach strumieni i pod korzeniami drzew
- w Polsce norka europejska wyginęła w połowie XX w., z niewyjaśnionych przyczyn
- wcześniej występowała w dorzeczu Odry i Wisły (na co wskazywał już G. Agricola w 1549 r.)
- w przeszłości futerko norki europejskiej było ważnym przedmiotem handlu hanzeatyckiego, a, od lat 20-tych XX w., zastąpiły je futra fermowego wizona amerykańskiego
- na wolności żyje obecnie ok. 5 tys. osobników norki europejskiej, natomiast ok. 350 utrzymywanych jest w ogrodach zoologicznych i ośrodkach hodowli konserwatorskiej
- niegdyś zasięg występowania obejmował większą część kontynentalnej Europy, zaś obecnie jest to gatunek endemiczny, o izolowanych populacjach zachowanych we Francji, Hiszpanii, Rumunii i Rosji oraz odtworzonych w Estonii i Niemczech
- programy ochrony (w tym reintrodukcji) realizowane są w Estonii, Niemczech, Hiszpanii, Francji i Rosji

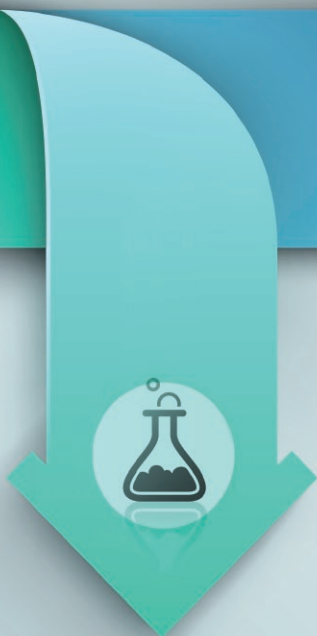
Typowe siedlisko norki europejskiej – niewielkie rzeki o gęsto porośniętych brzegach (fot. A. Llop)

Czy w obecnych uwarunkowaniach ekologicznych wykonalna jest trwała reintrodukcja norki europejskiej?

W jaki sposób chronić w Polsce gatunek wymarły na obszarze kraju ponad 50 lat temu?

W jaki sposób zwiększyć zainteresowanie norką europejską naukowców i jej popularność wśród społeczeństwa?

Jak bardzo diagnoza przyczyn wymierania tego gatunku istotna jest z punktu widzenia celowości, skuteczności i trwałości podejmowanych wobec niego działań ochronnych?

W celu odpowiedzi na te kluczowe, dla zapewnienia przetrwania norki europejskiej, pytania powstała inicjatywa **Centrum Norki Europejskiej**, którego ambicją jest **wsparcie ochrony norki europejskiej**.

Centrum Norki Europejskiej to platforma internetowa, działająca jako *hub* informacyjny i *think tank* oparty o nowoczesne rozwiązania cyfrowe. Centrum przyczynić ma się do **wspierania współpracy i aktywności edukacyjno-popularyzatorskiej oraz naukowo-badawczej w zakresie ochrony krytycznie zagrożonej wyginieciem norki europejskiej *Mustela lutreola***, zgodnie z dewizą *Nauka w służbie Przyrody*. Dotyczy to zwłaszcza podniesienia jakości, zasięgu i wydajności działań realizowanych w tym zakresie, dzięki zastosowaniu technik cyfrowych, elektronicznych środków przekazu, komunikacji zdalnej, a także skatalogowaniu i digitalizacji zasobów bibliograficznych i muzealnych oraz ich udostępnieniu w ogólnodostępnej internetowej bazie zasobów.

Centrum Norki Europejskiej wyrosło z przekonania, że los gatunku *Mustela*

lutreola nie jest przesądzony i że wspólnym wysiłkiem można uchronić go przed wyginieciem.

Centrum Norki Europejskiej powołane zostało w dniu 29 października 2021 r. na mocy porozumienia pomiędzy Polskim Towarzystwem Genetyki Konserwatorskiej LUTREOLA, Uniwersytetem Szczecińskim oraz stowarzyszeniem Federacja Zielonych „GAJA”. Instytucje te utworzyły konsorcjum, zarządzające Centrum na podstawie Regulaminu. Pracami Centrum Norki Europejskiej kieruje Kustosz – dr inż. Jakub Skorupski, wspierany przez Radę Centrum.

Działalność **Centrum Norki Europejskiej** realizowana jest przez konsorcjum złożone ze Stowarzyszenia Federacji Zielonych „GAJA” (lider konsorcjum), Uniwersytetu Szczecińskiego oraz Polskiego Towarzystwa Genetyki Konserwatorskiej LUTREOLA. Konsorcjum to ma charakter inkluzywny i zaproszone do udziału w nim są również inne podmioty zaangażowane w ochronę krytycznie zagrożonej wyginieciem norki europejskiej.

Powołanie Centrum Norki Europejskiej w dn. 29.10.2021 r. – od lewej do prawej: dr inż. Jakub Skorupski, prezes stowarzyszenia Federacja Zielonych „GAJA”, prof. dr hab. Waldemar Tarczyński, Rektor Uniwersytetu Szczecińskiego, dr hab. inż. Przemysław Śmietana, prof. US, Wiceprezes Polskiego Towarzystwa Genetyki Konserwatorskiej LUTREOLA (fot. Uniwersytet Szczeciński)

Działania Centrum Norki Europejskiej koncentrują się na pięciu obszarach:

01

PROMOCJA

- promocja idei ochrony norki europejskiej
- tworzenie sprzyjających warunków ochrony norki europejskiej w przestrzeni publicznej

02

BADANIA

- inicjowanie aktywności badawczej
- prowadzenie badań naukowych

03

OCHRONA

- wspieranie działań konserwatorskich
- prowadzenie działań ochronnych względem norki europejskiej

04

BAZA WIEDZY

- gromadzenie publikacji i innych materiałów związanych z norką europ.
- prowadzenie repozytorium cyfrowego

05

WSPÓŁPRACA

- kreowanie atmosfery sprzyjającej nawiązywaniu współpracy
- promowanie i ułatwianie nawiązywania współpracy

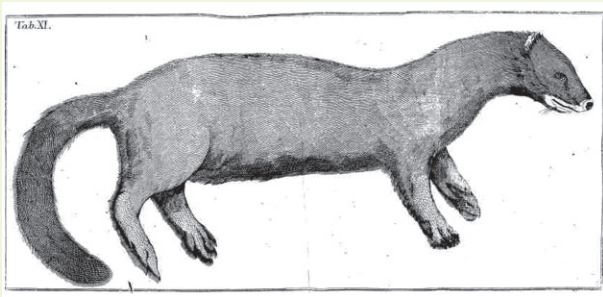
Dzień Norki Europejskiej

Swoj dzień obchodzą pingwiny (20.01.), niedźwiedź polarny (27.02.), wieloryby (15.02.), wróble (20.03.), wierzby (21.03.), ptaki (01.04.), słonie (16.04.), morświny (15.05.) żółwie (23.05.), wydry (27.05.), bocian biały (31.05.), tygrysy (29.07.), pszczoły (08.08.), czy jeź (10.11.). Dlaczego więc nie przypominać by regularnie o problemach ochrony norki europejskiej – jednego z najbardziej zagrożonych wymarciem ssaków Europy?

Szczególnym świętem norki europejskiej, a tym samym dedykowanego jej Centrum, jest Dzień Norki Europejskiej, ustanowiony w 2016 r. przez Polskie To-

warzystwo Genetyki Konserwatorskiej LUTREOLA i obchodzony w dniu 31 marca.

Wybór daty Dnia Norki Europejskiej nie jest przypadkowy – 31 marca to rocznica powstania Polskiego Towarzystwa Genetyki Konserwatorskiej LUTREOLA, jedynego w Polsce towarzystwa naukowego poświęconego tej gałęzi wiedzy. Serdecznie zachęcamy do propagowania i popularyzacji idei ochrony krytycznie zagrożonej wymarciem norki europejskiej, poprzez celebrowanie i upowszechnianie informacji o poświęconym jej dniu – 31 marca!

Norka europejska – ilustracja Gustav'a Mützel'a do książki *Brehms Tierleben* Alfreda Edmunda Brehm'a z 1927 r.

Norka europejska – realistyczna ilustracja do opracowania *Beschreibung eines finnischen kleinen Thieres* J. Leche'go z 1762 r.

Mural Rustana Sabirowa w alei Kosmonawtów w Jekaterynburgu, z napisem „NORKA EUROPEJSKA, I KATEGORIA [zagrożenia]. NA SKRAJU WYMARCIA” (fot. JustMedia 2017)

Norczęta urodzone w ośrodku hodowli zachowawczej norki europejskiej w Hiszpanii (fot. A. Llop)

Projekt „Centrum Norki Europejskiej – modelowy system działań w zakresie ochrony przyrody w dobie pandemii COVID-19”

Jednym z obszarów najbardziej dotkniętych ograniczeniami wynikającymi z pandemii korona-wirusa SARS-CoV-2 jest ochrona przyrody. Ograniczenia te dotyczą zwłaszcza transferu wiedzy, praktycznej edukacji, wymiany doświadczeń, networkingu oraz popularyzacji idei ochrony mało znanych gatunków krytycznie zagrożonych wymarciem, realizowanych metodami tradycyjnymi, i zmuszają do poszukiwania nowych metod i środków działania. Głównym celem projektu jest opracowanie i wdrożenie skutecznych metod i narzędzi ochrony biernej *ex situ* jednego z najbardziej zagrożonych wymarciem gatunków ssaków – norki europejskiej *Mustela lutreola*, poprzez stworzenie wirtualnego Centrum Norki Europejskiej. Centrum stanowić ma platformę internetową, działającą jako *hub* informacyjny i *think tank* oparty o nowoczesne rozwiązania cyfrowe, zabezpieczające międzynarodową współpracę i promocję ochrony gatunku w warunkach obostrzeń epidemicznych. Projekt przyczynić ma się nie tylko do utrzymania współpracy i aktywności edukacyjnej we wskazanym zakresie, ale również do podniesienia jakości, zasięgu i wydajności realizowanych działań, dzięki zastosowaniu technik cyfrowych, elektronicznych środków przekazu i komunikacji, a także skatalogowaniu

oraz digitalizacji zasobów bibliograficznych i muzealnych oraz ich udostępnieniu w ogólnodostępnej internetowej bazie danych. Projekt skupia się na zagadnieniach biologii konserwatorskiej norki europejskiej, jako gatunku modelowego i sztandarowego. Pomimo, iż gatunek ten występował w Polsce jeszcze w połowie XX w. wiedza o nim i o alarmującej sytuacji, w jakiej się obecnie znajduje, jest wśród społeczeństwa znikoma. Gatunek ten wymaga niezwłocznego podjęcia pilnych działań konserwatorskich, w tym miękkich działań ochrony biernej *ex situ*, obejmujących aktywność edukacyjną, popularyzatorską, dokumentacyjną, planistyczną i networkingową. Obok niskiej świadomości społecznej, poważnym problemem w ochronie norki europejskiej jest niewielkie zainteresowanie badawcze gatunkiem (tempo zanikania naturalnych populacji norki europejskiej znacznie przewyższa aktywność w pozyskiwaniu nowej wiedzy o tym gatunku), a także brak objęcia ochroną najcenniejszych, pod względem zróżnicowania genetycznego, populacji w Rosji (norka europejska jest w tym kraju gatunkiem łownym, a ochronie prawnej podlega jedynie endemiczny podgatunek kaukaski – *M. l. turovi*).

W ramach projektu realizowane są następujące działania:

- Promocja idei ochrony krytycznie zagrożonej wymarciem norki europejskiej *Mustela lutreola*.
- Stworzenie ogólnodostępnej platformy internetowej „Centrum Norki Europejskiej” w języku polskim, niemieckim i angielskim, dedykowanej międzynarodowej współpracy w zakresie biologii konserwatorskiej norki europejskiej.
- Prowadzenie i rozwijanie współpracy pomiędzy partnerami z Polski i z Niemiec w zakresie ochrony przyrody (transfer wiedzy typu *know what* i *know how*, wymiana doświadczeń, wsparcie eksperckie, wzajemna promocja podejmowanych działań).
- Skatalogowanie i digitalizacja zasobów bibliograficznych i muzealnych poświęconych norce europejskiej.

Partnerzy:

Stowarzyszenie Federacja Zielonych „GAJA”

(Partner Wiodący)

Rewilding Oder Delta e.V.

(Partner Projektu)

Polskie Towarzystwo Genetyki Konserwatorskiej

LUTREOLA (Partner Wspierający)

Polskie Towarzystwo
Genetyki Konserwatorskiej LUTREOLA

Kontakt:

www.centrumnorkieuropejskiej.pl

lutreola@lutreola.pl

Odwiedź stronę Centrum Norki Europejskiej:

www.centrumnorkieuropejskiej.pl i dowiedz się, jak możesz pomóc ocalić norkę europejską, jeden z najbardziej zagrożonych wymarciem gatunków ssaków na świecie! Jeśli reprezentujesz organizację pozarządową, uczelnię lub ośrodek badawczy, ogród zoologiczny, bądź inną instytucję zaangażowaną w ochronę przyrody, która jest zainteresowana ochroną norki europejskiej – skontaktuj się z nami pod adresem lutreola@lutreola.pl i dołącz do inicjatywy Centrum Norki Europejskiej!

Wspólnie możemy zdziałać więcej!

Norka europejska w ośrodku hodowli zachowawczej Wildtier- und Artenschutzstation e.V. w Sachsenhagen, Niemcy (fot. J. Skorupski)

Federacja Zielonych „GAJA” jest niezależną, apolityczną organizacją pozarządową, założoną w 1993 r. W trakcie 30 lat działalności Stowarzyszenie zrealizowało ponad 60 projektów o łącznym budżecie ponad 20 milionów złotych, dotyczących ochrony przyrody, ochrony środowiska, promocji idei rozwoju zrównoważonego, edukacji prośrodowiskowej oraz wspierania społeczeństwa obywatelskiego. Misją Federacji Zielonych „GAJA” jest powstrzymanie spadku bioróżnorodności i wspieranie doktryny zrównoważonego rozwoju, jako gwaranta optymalnej realizacji potrzeb społeczno-ekonomicznych, przy minimalizacji strat w środowisku naturalnym.

Stowarzyszenie jest sygnatariuszem Karty Etycznej Pozarządowych Organizacji Ekologicznych oraz przedstawicielem organizacji pozarządowych w Regionalnej Radzie Ochrony Przyrody przy Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie, Regionalnej Komisji ds. Ocen Oddziaływania na Środowisko w Szczecinie, Zespole wspierającego prace w zakresie projektowania rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa ze środków europejskich na lata 2021-2027 przy Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Zespole Lokalnej Współpracy dot. opracowania planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 przy Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, Radzie Naukowej Polskiego Towarzystwa Genetyki Konserwatorskiej LUTREOLA, The Working Group on Invasive Alien Species (WGIAS) Komisji Europejskiej oraz The Technical Working Group (TWG) for the review of the BAT reference document for the Intensive Rearing of Poultry or Pigs (IRPP BREF) Komisji Europejskiej.

Federacja Zielonych „GAJA” jest członkiem związku stowarzyszeń Polska Zielona Sieć, międzynarodowych związków stowarzyszeń European Green Belt Association e.V. i Coalition Clean Baltic, a także Koalicji „Czas na Odrę”, Koalicji Społecznej Stop FERMOM, Koalicji Polska Wolna od GMO oraz The Fisheries Secretariat.

